

Pozitivizmin Türkiye Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemine Etkisi

The Effect of Positivism on the Education System of Republican Period of Turkey

Uzman

Onur ÇAKMAK

İçişleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye
E-mail: onurcakmak60@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received: 15.5.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 8.7.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Onur ÇAKMAK
onurcakmak60@hotmail.com

Atrf /Cite this article:

Çakmak, O. (2024). Pozitivizmin Türkiye Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemine Etkisi. *ETÜT Dergisi*, 9, 119-131.

Öz

İlk olarak Saint Simon tarafından ortaya atılan ve A. Comte tarafından sistemleştirilen pozitivism; bilimi esas alan, bilim dışı görüşleri, özellikle teoloji ve metafiziği insanlığın gelişimine engel olarak gören bir öğretilerdir. Pozitivizm öğretisine göre esas alınabilecek tek bilgi türü deneysel verilere dayanan bilgidir. Başta doğa bilimleri olmak üzere tüm bilim dallarına etkisi görülmüş olan pozitivism öğretisi ortaya çıkıp sistemleştikten sonra eğitim bilimsel temelli olarak yapılmaya başlanmıştır. Ülkemize ilk girişi Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde gerçekleşen pozitivism, Türk aydınları tarafından benimsenen ilk modern ideoloji ve düşünce sistemidir. Osmanlının son döneminde ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için bir ideoloji olarak aydınlar tarafından uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak gerek zaman yetersizliği gerekse yapılan çalışmaların öze inmeden yüzeysel kalması nedenlerinden başarısız olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak hedefi doğrultusunda eğitimde köklü reformlar yapılmış ve pozitivist yaklaşımlar eğitim süreçlerinde bir ideoloji olarak uygulanmıştır. Bilimsel düşüncenin ve akılcılığın ön planda olduğu bu süreç, ülkenin eğitim sistemine önemli katkılar sağlamış, bireylerin sorgulayan, üreten ve çağdaş düşünen bireyler olarak yetiştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Felsefe, Pozitivizm, Eğitim, Pozitivizm ve Eğitim

Abstract

Positivism, first put forward by Saint Simon and systematized by A. Comte; It is a doctrine based on science that sees non-scientific views, especially theology and metaphysics, as obstacles to the development of humanity. According to the doctrine of positivism, the only type of knowledge that can be taken as basis is knowledge based on experimental data. The influence of positivism has been seen in all branches of science, especially natural sciences. After the doctrine of positivism emerged and became systematized, education began to be provided on a scientific basis. The first entry of the doctrine of positivism into our country was in the last periods of the Ottoman Empire, and positivism is the first modern ideology and thought system adopted by Turkish intellectuals. Positivism was tried to be implemented by the Intellectuals as an ideology in order to save the country from the bad situation in the last period of the Ottoman Empire, but it failed due to lack of time and the fact that the studies were superficial without delving into the essence. Under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, radical reforms were made in education in line with the goal of reaching the level of contemporary civilization and positivist approaches were applied as an ideology in educational processes. This process, in which scientific thinking and rationality were at the forefront, made significant contributions to the country's education system and paved the way for individuals to be raised as questioning, productive and modern thinkers.

Keywords: Positive Philosophy, Positivism, Education, Positivism and Education

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

İlkçağlardan bu yana toplumlar temel ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılamak istemiş, bu ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli gelişim, dönüşüm ve ilerleme içinde olmaya çalışmışlardır. Toplumlar yapmak istedikleri gelişim ve dönüşümü eğitim politikalarına yön vererek sağlamaya çalışmışlardır. Ülkeler, eğitim politikalarını oluştururken eğitimden beklentilerini, ihtiyaçlarını, toplum-iktidar- ideoloji kavramlarının eğitime etkilerini göz önünde bulundurmuşlardır. Toplumların eğitim politikalarına ise uyguladıkları eğitim felsefeleri yön vermiştir. Nitekim eğitim felsefesi eğitim sistemlerinin nasıl olması gerektiğini sorgular ve birtakım öneriler sunar. Toplumlar hedefledikleri ilerleme ve gelişmeyi yakalayabilmek için kendi yapılarına en uygun gördükleri eğitim sistemini benimsemiş ve o sistemin esasları çerçevesinde tüm eğitim faaliyetlerini şekillendirmeye çalışmışlardır. İlkçağlarda toplumlar bilgi ve eğitim ile ilgili ihtiyaçlarını daha çok dinsel inanışlara dayandırarak gidermeye çalışmışlardır. Orta Çağ döneminde ise metafizik kabuller ön plana çıkmış, eğitim faaliyetleri daha çok baskın olan Hristiyanlık inancının bilgi kaynakları doğrultusunda yapılmıştır. Orta Çağ'ın kapanması, Rönesans ve Reforma hareketleri neticesinde giderek öne çıkan bilimsel düşüncenin ve aklın 19. yüzyılda baskın bir konuma gelmesiyle birlikte pozitivizm öğretisi, A. Comte tarafından sistemleştirilerek karşımıza çıkmıştır.

Pozitivizm, adından da anlaşıldığı üzere pozitif bilimleri esas alan ve her türlü bilgiyi deney ve gözleme dayandıran öğretimdir. Bu dönemde Batı düşüncesinde sanattan eğitime; felsefeden bilime kadar birçok alanda gelişme sağlanırken Osmanlı Devleti'nin, bilginin kaynağını zihinsel süreçlerde aramış olması ve soyut kavramlara önem vermesi nedeniyle yeni dünya düzenine ayak uyduramamış, Avrupalı devletlerin gerisinde kalmıştır. Balkan Savaşları ile başlayan dağılma süreci imparatorluğun I. Dünya Savaşı'nda yer almasına ve akabinde ise yıkılmasına neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar inşa edilen devletin bilim ve akılcılık temeli üzerine bina edilmesi gerektiği düşüncesinde oldukları için pozitivizm, cumhuriyet ideolojisi içinde kendisine kolayca yer bulmuştur. Pozitivist düşünceye temelli yeni eğitim sistemi ile sanayileşmenin ve bu sayede ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi planlanmıştır.

Bu çalışma pozitivizmin Türk eğitim sistemine etkilerini incelemeye yöneliktir. Çalışmada öncelikle pozitif felsefe ve pozitivizmin tanımı yapılmış, bu kavramların çeşitli terminolojilerdeki karşılıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra İlkçağlardan itibaren toplumların eğitimle ilgili geçirmiş olduğu süreç ve devamında pozitivizmin dünyadaki gelişim süreci anlatılmıştır. Son bölümde ise pozitivizmin Türkiye'deki serüveni ve Türk eğitim sistemine etkileri üzerinde durulmuştur.

1. Pozitif Felsefe ve Pozitivizm Kavramlarının Tanımı

Eğitim, tarih boyunca insanoğlunun en çok önem verdiği olguların başında gelmiştir. Tarihsel süreç içerisinde eğitime kaynak teşkil edecek bilginin kaynağı, eğitim yöntem, metotları ve eğitimi etkileyen düşünce, öğreti ve akımlar hep tartışma konusu olmuştur. Eğitim süreci içerisinde eğitim faaliyetlerini etkileyen, ona yön veren akımlardan birisi de pozitivizm olmuştur. Pozitivizm kavramı, kelime kökeni itibarıyla Latince'deki 'ponere' ve 'positus' kelimelerinden üretilen Fransızca 'poser' ve 'pose' kelimelerinden türetilmiştir ve "Fransızcadan dilimize geçen "pozitif" kelimesinden türemiştir (Korlaelçi, 2018: 14). Pozitif kelimesi, "menfinin tersi müspet anlamındadır." (Aytaç, 2003: 127).

Varlık bilimi açısından 'pozitif' kavramı, gerçeklerin özne haricinde, gözlenebilir, kesin, ölçülebilir, spekülasyon olmaktan ziyade pozitif biçimde varlığını ifade etmektedir (Merriam, 2013: 8). 'Positive' sıfat olarak ise Comte tarafından ortaya konmuştur. Comte bu sıfatı modern bilimlerin yapıcı ve olumlu kavramları olduğunu ortaya koymak için kullanılmıştır (Arslan, 1992: 42). Auguste Comte'un terminolojisine göre ise 'pozitif' terimi, yalın haliyle yıkıcı manasındaki negatif ifadesinin tam karşısı olarak yapıcı manasını ifade eder. Böylece Comte, kurmuş olduğu sistemden daha önce ortaya konan tüm sistemlerin yıkıcı ve olumsuz olduğunu, yapıcı ve olumlu olan tek sistemin kendisinin ortaya koyduğu sistem olduğunu iddia etmektedir (Hançerlioğlu, 1978: 317).

Pozitivizm kavramını açıklamadan önce pozitivizmin temelini ve kaynağını oluşturan pozitif felsefe kavramını açıklamaya çalışalım. Pozitif felsefe; Auguste Comte tarafından kurulan ve pozitif bilimlerin sentezlenerek ortaya konmuş düşünce sistemidir; öğreti olarak pozitif bilimlerin ortaya çıkardığı kavramları konu olarak araştırır; gözlem ve deneye dayanan bilimsel bilgiyi temel alır. Pozitif felsefe sadece bilimsel bilgiyi kabul eder (Cevizci, 2010: 431). Comte 'a göre pozitif felsefe kavramı, bilimler felsefesinin karşılığıdır ve pozitif felsefe kavramı hem doğa olaylarını hem de toplumsal olayları kapsar. Aydınlanma dönemi sonrası Batı'da ortaya çıkan kaosa son veren, toplumları yönlendirip düzene sokan pozitif felsefe olmuştur. Pozitivist Felsefe bilime yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (Korlaelçi, 2018: 16).

Bilgi ve bilim felsefesinde önemli bir akım haline gelen pozitivism, 19. yüzyılda Auguste Comte tarafından sistematik bir felsefe olarak geliştirilmiştir. Empirik gözlem ve deney, bilimsel yöntem, metafiziğin reddi, bilimsel birlik hem doğal dünyada hem de toplumsal dünyada geçerli olan yasaların varlığına inanan pozitivismin tanımına dair çeşitli yazar ve düşünürler aşağıdaki tanımlamalarda bulunmuşlardır.

Leszek Kolakowski, Polonyalı filozof ve tarihçi, pozitivism hakkında eleştirel bir perspektif benimsemiştir. Pozitivism hakkındaki düşünceleri, genel olarak bu felsefi akımın sınırlamalarına ve eksikliklerine odaklanan Leszek Kolakowski pozitivismi "pozitif veri olarak yalnız gözlem ve deneyi kabul edip tüm bilgileri ve varlıkları bu verilere indirgeyen felsefi görüştür." olarak tanımlamıştır (Grünberg, 2019: 333).

Maurice Cornforth, Marksist bir filozof olarak pozitivism'e yönelik eleştirileri ile bilinir. Cornforth'un pozitivism hakkındaki görüşleri, Marksist diyalektik materyalizm perspektifinden şekillenir. Pozitivism, bilginin sadece empirik gözlemler ve deneylerle elde edilebileceğini savunur. Cornforth'a göre bu anlayış, toplumsal ve tarihsel bağlamları göz ardı eder. Bilgi, yalnızca gözlem ve deneyle sınırlı kalmamalıdır; tarihsel ve toplumsal süreçlerin de dikkate alınması gerekir. Maurice Cornforth'a göre pozitivism "bilgi deneyime dayanır ancak bilginin deneyimden bağımsız olarak nesnel gerçekliği yansıtamayacağını iddia eden bütünlüklü bir felsefi akım"dır (Cornforth, 2006: 21).

Positivism, bilgiyi olgulara (fenomenlere) dayandırır. Yani, bilgi, somut olaylar ve gözlemler üzerinden elde edilmelidir. Bu olaylar, duyularımızla doğrudan algılayabileceğimiz ve ölçebileceğimiz gerçekliklerdir. Bilim ve felsefe sadece olaya dayanan, net bilginin deney yoluyla elde edilebileceğini deney, gözlem harici elde edilecek bilginin, gerçeği yansıtmayacağını, sözde kalacağını ve hatalı olacağını savunan görüştür (Başgil, 1983: 43). Pozitivism, kesin ve net bilginin deney ve gözlem yoluyla elde edilebileceğini savunur. Deney ve gözlem, bilimsel yöntemin temel araçlarıdır ve bu yöntemlerle elde edilen bilgiler, tekrarlanabilir ve doğrulanabilir olmalıdır. Hançerlioğlu pozitivismi "Olguları gözlemleyerek betimleyen ve insan için olumlu, yapıcı olan öğretiye pozitivism denir." şeklinde tanımlamıştır (Hançerlioğlu, 1978: 317). Pozitivism, gerçekliği yansıtanın en güvenilir yolunun deney ve gözlem olduğunu savunur. Deney ve gözlem dışındaki bilgi kaynakları, gerçekliği tam olarak yansıtamayabilir ve bu nedenle yanıltıcı veya hatalı olabilir. Pozitivist yaklaşım, deney ve gözlem dışındaki bilgi kaynaklarını güvenilir bulmaz. Yani, metafizik, dini, etik veya estetik bilgiler, deney ve gözlemlerle doğrulanamadıkları için gerçek bilgi olarak kabul edilmez. İnsanlık tarihi boyunca ortaya konmuş farklı felsefi görüşlerin hiçbirini kabul etmeyen, teolojik ve metafizik dogmalara karşı çıkan, sadece gözlenebilir olguları esas alan felsefi akıma denir (Kızılçelik, 1996: 337).

Şafak Ural, pozitivismi bu geniş kapsamıyla ele alarak, terimin farklı bağlamlarda nasıl kullanıldığını ve her bağlamda belirli bir olumlu özellik veya tanımlanabilir bir kavramı ifade ettiğini açıklamaktadır. Pozitivism hem matematikte hem fizikte hem de bilimsel yöntemlerde belirli ve objektif bilgiye ulaşmayı amaçlayan bir yaklaşımı ifade eder (Ural, 2006: 47). Şafak Ural'ın açıklaması, pozitivismin bu farklı alanlarda nasıl kullanıldığını ve her alanda belirli bir özelliği veya objektif bilgiyi tanımladığını göstermektedir. Bu çerçevede, pozitivism, bilimsel bilgiye ve objektif gerçeklere dayanan bir dünya görüşü olarak tanımlanabilir.

Genel itibarıyla pozitivism, bilimsel bilgiyi esas alan, metafizik ve teolojik dogmaların, insanlığın ilerlemesine engel olduğunu düşünen dünya görüşüdür (Cevizci, 2003: 329). Pozitivistler, bilimsel bilginin güvenilirliğine inanır ve bu bilginin insanlığın ilerlemesi için vazgeçilmez olduğunu savunurlar. Metafizik ve teolojik dogmaların ise bilimsel ilerlemeyi engellediğini ve irrasyonel inançlara yol açtığını öne sürerler. Bu görüş, modern bilim ve toplumsal düşüncenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Günümüzde pozitivism, bilimde deney temelli bir görüşe bağlı, toplum yaşamında deneye dayalı bilgi sistemi üzerine inşa edilmiş öğretiye ifade eder. Sosyal bilimler alanında ise pozitivism, toplum bilim yöntemlerinin doğa bilim yöntemlerine göre oluşmasına, olgularla değerlerin birbirinden ayrı olması gerektiğini ifade eder. Bu gerçekleştiğinde sosyal bilimlerin doğa bilimlerindeki gibi toplumsal yasalara ulaşabileceği görüşündedir (Karaca, 2008: 6,7). Bu anlayış, sosyal bilimlerin de doğa bilimleri gibi bilimsel ve sistematik yöntemler kullanarak toplumun işleyişini açıklayan yasalar keşfetmeyi amaçladığını ifade eder. Bu görüş, sosyal bilimlerin nesnel, tarafsız ve bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmesini sağlar. Ancak, insan davranışının ve toplumsal dinamiklerin karmaşıklığı, bu yasaların oluşturulmasını ve uygulanmasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, sosyal bilimler, doğa bilimlerinden farklı olarak, daha çok belirli bağlamlarda geçerli olan ve sürekli olarak gözden geçirilmesi gereken yasalar ve teoriler geliştirir.

2. Pozitivizmin Dünyadaki Gelişim Serüveni

Pozitivizmin en önemli temsilcisi Auguste Comte'a göre bilim pozitivist düşünme evresine gelene çok uzun bir süreç geçirmiştir. Pozitivizme göre üç hal yasaı olarak kabul edilen sisteme göre toplumlar teolojik, metafizik ve pozitif olmak üzere üç farklı dönem yaşamıştır. Teolojik dönemde olgular kutsallık atfedilen varlıklarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemin en dikkat çeken özelliği, insanların açıklayamadığı olaylar batıl inançlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Metafizik aşamada ise olgular ruh gibi doğüstü soyut kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Pozitif evrede ise olgular bilime dayalı yöntemle açıklanmıştır. Bu dönemde aklın tüm bilinmeyenlerin üstesinden geldiği kabul edilmiştir. İnsanoğlu bu dönemde deneye dayalı olgular, bu olgular arasındaki ilişkiler ve bu olguların altındaki düzen ve yasalarla ilgilenmektedir. Bu dönemde insanlar olguları açıklayabilmek için elle tutulur, gözlenebilir olguları incelemişlerdir. Bu inceleme neticesinde olgular arasındaki neden-sonuç ilişkileri gözlenip, açıklanabilmektedir (Arslan, 2002: 61-62). İnsanlığın Pozitivizmin ortaya çıkışına kadar geçirdiği süreçleri inceleyecek olursak;

İlkçağda insanlar dini ihtiyaçlarını karşılamak için felsefeye başvurmuştur. Bu çağda bilginin kaynağı teoloji olarak kabul edilmiş ve her türlü bilimsel faaliyet dinsel kökenlere dayandırılmış, eğitime kaynak teşkil edecek bilgi de dinsel kökenli bilgi kaynağı olmuştur (Aydoğan, 2018b: 2). Orta Çağ döneminde ise teolojik kabuller ön plana çıkmış, eğitim faaliyetleri metafizik bilgi kaynakları doğrultusunda yapılmıştır. Eğitim, büyük ölçüde dini kurumlar tarafından kontrol edilen, sınırlı ve elit bir faaliyet olarak görülüyordu. Eğitim sisteminin temel amacı, dini ve entelektüel elitlerin yetiştirilmesi idi. Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde Hristiyan inancı doğrultusunda öne çıkan felsefi görüş, önce Platoncu daha sonra ise Aristotelesçi renk taşıyan 'Skolâstik' felsefe olmuştur. Skolâstik felsefenin ön plana çıkması sonucu Hristiyan inancı Orta Çağ'a sahip olmuştur. 14. ve 15. yüzyıllarda Reform ve Rönesans hareketleri ile Avrupa kilisenin baskısından kurtulmanın yollarını açmıştır. Reform ve Rönesans hareketleri, Avrupa'da kilisenin toplum üzerindeki mutlak otoritesini zayıflatarak, bireylerin dini ve entelektüel özgürlüklerini artırdı. Bu hareketler, Avrupa'da dini çoğulculuğun, bilimsel ilerlemelerin ve kültürel yeniliklerin önünü açarak, modern çağın temellerini attı. Bu nedenle, Avrupa'nın kilisenin baskısından kurtulması, bu iki önemli dönemin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler neticesinde özgür düşünce sistemi giderek yayılmaya başlamıştır. Rönesans hareketi insana verilen değeri artırmış, Reform hareketleri ile yeni bir din belirmeye başlamıştır. Kilisenin yapısının sorgulanması ile Protestanlık mezhebi doğmuş ve dindeki reform hareketleri ile bilimin gelişmesini sağlamıştır. Martin Luther'in düşünceleri ile bu döneme katkısı çok büyük olmuştur. Galileo dünyanın döndüğünü söyleyerek o dönem için pozitivist temeli üzerine kurulan bilimsel düşüncenin temellerini atmıştır. Bu bağlamda Galileo'nun çalışmaları, bilimsel devrim sürecinde büyük bir dönüm noktasıdır ve modern bilimsel yöntemin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Onun bilimsel yaklaşımı, empirizmin ve pozitivistin temel ilkelerini şekillendirmiş; empirik gözlemler ve deneyler yoluyla elde edilen bilgiye olan vurgu, bilimsel düşüncenin temellerini yeniden tanımlanmasını sağlamıştır. Galileo, bilimsel bilginin doğrudan gözlem ve deneyle doğrulanması gerektiğini savunarak, pozitivist düşüncenin gelişimine öncülük etti (Şimşek 1997: 98). İlerleyen süreçte ortaya çıkan feodal düzen ile topluma düzen getirmek için toplum kuralları oluşturulmaya çalışılmıştır. Rönesans sayesinde ortaya çıkan coğrafi keşifler, matbaanın icadı, ansiklopedi hazırlama gibi faaliyetler toplumların gelişiminde çok önemli rol oynamıştır (Conner, 2012: 49). 17. yüzyılda Descartes, Newton, Hobbes, Spinoza ve Leibniz gibi düşünürler bu dönemde ortaya attıkları düşünce akımları ile ön plana çıkmıştır. Örneđin Descartes'ın matematik kanunları ile işletilen makine tarzındaki tabiat anlayışı, 17. yüzyıl için en önemli kabullerden biridir ve pozitivistin içinde temel olmuştur. Isaac Newton'un düşünceleri ve bilimsel yöntemi, pozitivistin temel ilkelerinin şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. Newton'un matematiksel yasaları, deneysel doğrulama yöntemleri, deterministik dünya görüşü ve doğa ile metafizik arasındaki ayrımı, pozitivist düşüncenin temel taşlarını oluşturmuştur. Bu nedenle, Newton'un çalışmaları, modern bilimsel yöntemin ve pozitivistin gelişiminde kritik bir etkiye sahip olmuştur (Dikeçligil, 1993: 47). Spinoza'nın düşünceleri, pozitivistin bazı temel ilkelerini destekleyen unsurlar barındırır. Onun doğa ve Tanrı'nın birliği, deterministik dünya görüşü, akıl ve bilgi anlayışı, metafizik ve bilim ayrımı ve etik anlayışı, pozitivist düşüncenin gelişimine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, Spinoza'nın felsefesi, modern bilimsel düşüncenin ve pozitivistin temellerine önemli bir zemin hazırlamıştır. Gottfried Wilhelm Leibniz'in düşünceleri, pozitivistin bazı temel ilkelerini dolaylı olarak etkilemiştir. Onun rasyonalist epistemolojisi, deterministik dünya görüşü, bilimsel yöntem ve matematiğe olan katkıları, metafizik anlayışı ve iyimserliği, pozitivist düşüncenin gelişimine çeşitli açılardan katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, Leibniz'in felsefesi, modern bilimsel düşüncenin ve pozitivistin temellerine önemli bir zemin hazırlamıştır.

18. yüzyıl Orta Çağ'ın kapandığı ve bilimin öne çıktığı yüzyıl olmuştur. Kant'a göre bu yüzyıl "insanın kendi

suçu ile düşmüş olduğu Orta Çağ karanlığından kendi aklı ile kurtulması" dır (Gökberk, 1990: 326). Bu yüzyılda deney ve gözlemle elde edilen bilim teknolojiye uyarlanmıştır. Bu dönemde insan, tüm olayları sorgulamaya başlar. Düşünmenin ortaya çıkışı, yeni akımların ortaya çıkmasını sağlar.

Fransız Devrimi ile Avrupa'da özgürlük, demokrasi, eşitlik gibi düşünceler ortaya çıkmış ve bu düşüncelerin tüm Avrupa'yı etkisi altına alması ile birlikte toplumlarda da siyasi karışıklıklar görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde aydınlar, toplumların yaşadıkları kaos ortamını gidermek için çözümler aramışlardır (Alp, 2017, s. 423). Auguste Comte ki o dönemin en önemli isimlerinden birisi olarak karışıklık içerisinde yönünü kaybetmiş olan Fransız toplumunun sorunlarını çözüme arayışında olmuştur. (Sönmez, 2010: 161).

1789'da gerçekleşen Fransız Devrimi'nin etkisiyle o döneme kadar Batı toplumlarının yaşadığı kaos ve düzensizlik sonrası, sağlam bir toplum düzeninin inşasına başlanmıştır. Daha sonra gerçekleşen Endüstri Devrimi ile başta ekonomik yapı olmak üzere toplumların düşünce sistemleri, eğitim gibi özelliklerinde değişimler görülmüştür (Swingewood, 2014: 256). Bu dönemde makineleşmeye bağlı olarak sanayileşme hız kazanmış olup üretim ve verimlilik kavramları ön plana çıkmıştır (Chance, 2013: 10).

19. yüzyılda Fransa, düşünce bakımından çok hareketlidir. Pozitif ilimlerin sürekli gelişmesi, orta ve burjuva sınıfının dini inanç bakımından zayıflamasının sonucu olarak 'pozitivizm'in doğuşudur. 19. yüzyılın en temel özelliklerinden birisi de bilimle teknolojinin yakınlaşmış olmasıdır. (Tekel, 1999: 361). Aydınlanma dönemi, akıl çağı olarak da bilinir, Batılı düşünce sistemine göre sanattan bilime birçok alanda bilginin kaynağının, insan aklı olduğu esasına dayanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2012: 67). Aydınlanma döneminde Martin Luther, Bacon, Decartes, Galile, Newton, Wesley, Voltaire, Rousseau, Locke, Hume, Kant ve Adam Smith gibi isimler döneme en önemli katkı sağlayan düşünür ve bilim adamlarıdır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 336). Aydınlanma felsefesi pozitivist düşüncenin temellerini oluşturmuştur. Bu anlamda pozitivizm, aydınlanma felsefesinin neticesinde çıkmış ve aydınlanma düşüncesi boyutunda akılcı bir toplum yapısının kurulması anlayışını sağlamıştır (Kızılçelik, 2013: 47).

Aydınlanma düşüncesi neticesinde toplumun dayandığı temel şey endüstri olmuş, nüfus çok büyük oranda fabrika ve endüstri tesislerinin fazla olduğu büyük şehirlerde yaşamaya başlamış ve modern toplum sanayi toplumu ortaya çıkmıştır. (Giddens & Sutton, 2017: 121). Daha sonraki dönemde, teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak bilişim sistemlerinin gelişmesi neticesinde, sanayi (endüstri) adlandırılan bilgi toplumuna geçiş gerçekleşmiştir (Özden, 2013: 60). Bilgi toplumu kavramının esasında, en önemli olan şey bilginin kullanılmasıdır (Bakırcıoğlu, 2012: 68). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle beraber, buharlı makinenin yerini bilgisayar ve bilişim teknolojileri; fiziksel emeğin yerini, zihinsel emek; maddi üretim gücünün yerini de bilgi üretim gücü almıştır (Özden, 2013: 64). Modern toplumların ortaya çıkması sürecinde toplumlarda büyük çaplı değişim ve dönüşümler meydana gelmiş, bu değişim ve gelişim toplumlarda kaos ve düzensizliğe neden olmuştur. 19. yüzyılın düşünürleri, bu dönemde bozulan toplum düzeninin tekrar tesis edilmesi için çalışmışlar toplumların neden ve nasıl değiştiği sorularının cevaplarını aramışlardır (Giddens & Sutton, 2017: 123). Böylece sosyoloji anlamındaki ilk çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde doğa bilimlerinde çok önemli gelişmeler olmuş, doğa bilimleri bilimsel yöntemler kullanarak doğanın kanunlarını ortaya koymaya başlamıştır. Doğa bilimlerinde yaşanan bu gelişmeler toplumu ilgilendiren soruların yanıtlarının da cevaplanabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Böylece toplumların değişmesinde ve gelişmesinde çok öneme sahip pozitivizm ortaya çıkmıştır. Pozitivizmi sistemleştiren Comte, toplumların bilim temel alınarak araştırılabileceğini iddia eden ilk kişidir (Ballıkaya, 2015: 87; Tozlu, 2015: 32).

3. Pozitivizmin Türkiye'deki Gelişimi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri

Comte, pozitivizm öğretisini tüm dünya ülkelerine yaymak istemiş. Bu amacına ulaşabilmek için 1848'de Pozitivist Cemiyet'i kurmuştur. Pozitivist Cemiyetin amacı tüm dünya ülkelerinde pozitivizmi tanıtmak ve yaymak olmuştur. (Kabakçı, 2014: 30). Bunun için bazı ülkelerin devlet adamlarına mektuplar göndermiştir. Mektup gönderilen devlet adamlarından birisi de Osmanlı sadrazamı Mustafa Reşit Paşa'dır. Comte Mustafa Reşit Paşa'ya yazdığı mektupta pozitivizmin Müslümanlar tarafından benimsemesinin daha kolay olduğunu vurgulamış, böylece pozitivizm öğretisi Osmanlı Devleti içinde kendini göstermiştir. O dönemin aydınlarının Batı'dan aldığı modern anlamdaki ilk düşünce sistemi pozitivizm olmuştur. (Söğütlü, 2001: 3).

Osmanlı Devleti, aklın ve bilimin gelişmesi ile başlayan Sanayi Devrimine sonucunda ortaya çıkan yenedünya sistemine kendini adapte edemediği için Batılı ülkelerden geri kalmıştır. Osmanlı Devleti 18. yüzyıla kadar bilimsel bilgiye değil de soyut kavramlara önem vermiştir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan geri kalmasının sebebi de bu olmuştur (Işın, 1985: 353; Aybars, 2006: 42). Dönemin aydınları, sanayii alanındaki geri kalmışlıktan

Batı ile iş birliği yaparak kurtulacaklarına inanmışlardır. Bu anlamda o döneme kadar kapalı sistemi benimseyen Osmanlı Devleti'ni Batı ile iş birliğine giderek modernleşme çağının gereklerini yerine getirmeye çalışmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti modernleşme çağının gereklerini yerine getirerek içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan çıkmayı hedeflemiştir. Aydınlar, Osmanlı Devleti'nin geleneksel çerçeve içinde bulunması sebebiyle bu çerçevede modernleşmenin zor olacağını düşünerek tutumlarını pozitivism çerçevesi içinde oluşturmaya çalışmışlardır (Ertürk, 2005: 3-4).

Pozitivism Osmanlı aydınlarına modernleşmeyi, modernleşmenin özelliklerini ve amaçlarını anlatarak toplum için yarar sağlamıştır. Aydın ve düşünürlerin pozitivismi benimsemesinin bir başka nedeni ise Pozitivizmin bilimsel olmayan, dogmatik bilgi yerine pozitif bilgiyi koyarken var olan düzeni yıkmak yerine kurulu düzen içinde ilerlemeyi benimsemesi olmuştur (Karaca, 2015: 124). Modernleşme için Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan şey için bilimdir. Batıda bilim olarak temel alınan düşünce sistemi ise pozitivism öğretisidir. Osmanlı'nın da o dönem için temel alabileceği, izleyebileceği tek kurtuluşu pozitivism olmuştur. Pozitivism düşüncesi ile Osmanlı Batı gibi modernleşecek, Batı ile yarışabilecek seviyeye gelecek ve böylece Osmanlı o dönem içinde olduğu sıkıntılı durumdan kurtulacaktır (Korkmaz, 2012: 81).

Pozitivizmin, aydınlar üzerinde çok olumlu etkileri olmuştur. Jön Türkler de pozitivismin devlet içinde sistemli hale gelmesini sağlamıştır (Korkmaz, 2012: 81). Jön Türkler Batı'nın gücünün toplum ve siyasi olaylara pozitif bilim çerçevesinde yaklaşmalarından geldiğine inanmaktaydılar. Jön Türklere göre Türk toplumu da dogmalardan uzak pozitif bilim yolunda ilerlemeli, toplum pozitivism öğretisi temelli bilime dayanan metotlarla yeniden inşa edilmelidir (Balkız, 2015: 131). Jön Türklere göre Osmanlı Devleti, o dönem içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan pozitivismi öğretisini esas alarak çıkabilirdi.

Eğitim sisteminde pozitivismden etkilenecek yapılan ilk yenilik 1773'te kurulan İmparatorluk Deniz Mühendishanesi olmuştur. Onu izleyen yıllarda 1792'de Kumbarahane ve 1795'te İstanbul'da topçu ve istihkam subayı yetiştirmek için askeri okulun açılması pozitivismden etkilenecek yapılan yeniliklerdendir. II. Mahmut döneminde ise 1826'da Tıbbiye'nin, 1834'te Harbiye'nin açılması ve yurtdışındaki gelişmeleri takip etmek için İngiltere'ye öğrenci gönderilmesi pozitivismden etkilenecek yapılan diğer çalışmalar olmuştur. Yapılan bu yenilikler eğitim sisteminin bilimsel temellere dayandırılmak için yapılmıştır. 1839'da o dönemde tıp eğitimi alan öğrencilerin kadavra kullanılarak anatomi dersleri verilmesi Türk eğitim hayatı için çok önemli bir gelişme Pozitivism açısından önemli aşama olmuştur. (Korlaeçi, 2018: 139-141).

Jön Türkler pozitif bilim doğrultusunda hareket edilirse devletin kurtulacağını düşünmüş ancak gerek felsefi alt yapının olmaması gerekse ülkenin bulunduğu sosyo-ekonomik yetersiz durumundan dolayı başarıya ulaşamamıştır. Osmanlı döneminde Pozitivizmin eğitim sistemine etkisi sınırlı olmuştur. Pozitivizmin etkisi ilk etapta askeri alanda, edebiyat alanında, ders kitaplarının hazırlanmasında olmuştur. Pozitivizmin etkisi birçok alanda sınırlı kalmıştır ama bu dönemde esas alınan aydınlanma düşüncesi gelecek kuşaklara ışık tutmuştur. Pozitivizm aynı zamanda yakında kurulacak Cumhuriyetin düşünsel temellerinin atılmasına çok etkili olmuştur. Pozitivizm Osmanlı'nın son zamanlarında devleti yıkılmaktan kurtarmak için uygulamaya konulmaya çalışılmış, Türkiye Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ise devleti şekillendirmek için kullanılmıştır. (Kongar, 1981: 744).

Pozitivizm Türkiye Cumhuriyet kurulduktan sonrada uygulanırken geçmişte Osmanlı Devleti zamanında uygulamaya konarken izlediği yol izlenmemiştir. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra bırakılan askeri, siyasi ve sosyal sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Meydana getirilecek yeni kurumlar sayesinde çağdaş anlayışa sahip bireyler yetiştirmek istenmiştir. Yeni anlayışa sahip bireyler yetiştirebilmek için birçok alanda reform yapılmaya çalışılmıştır. Yapılacak bu reformlar sayesinde her alanda kalkınma sağlamak hedeflenmiştir. Hedeflenen siyasal devrimin başarılabilmesi için sosyal ve ekonomik alanda yapılan devrimlerin de başarılması şarttı. Ancak bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti uygar medeniyet seviyesine ulaşacaktır (Tandoğan, 2018: 129).

Cumhuriyet ilan edildiği dönemde halkın okuma yazma oranı yok denecek kadar az, eğitim kalitesi çok düşüktü. Öğretmenler yeterli eğitimi alamadan yetişmişler. Yeterli eğitimleri alamadan yetişen öğretmenler bilimsel metotları öğrenememişler ve okullarda okutulan öğretim programları günün koşullarına uygun değildi. Okullardaki eğitim sadece genel kültür derslerini içeren eğitimidir. Öğrencilere uygulama ve pratiğe yönelik, herhangi bir ders verilmemekteydi (Karagözoğlu, 1985: 195).

Temel amacı, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak olan Mustafa Kemal, hedeflenen seviyeye geleneksel düşünce yöntemleri ile ulaşamayacağını farkındadır. Bu gerçeğin farkında olan Mustafa Kemal metafizik düşünce sistemlerinden uzak durmuş, bilimi esas alan düşünce sistemi olan pozitivismi benimsemiştir. Bunun için eğitim felsefesinin esasları Batını uygulamaların doğrultusunda hazırlanmıştır. Eğitim felsefesi Batı

uygulamaları esas alınarak yapılmıştır ancak Türklük anlayışına aykırı hiçbir değere yer verilmemiştir. Yeni yapılan eğitim felsefesinin esas aldığı değerler demokrasi, insan hakları ve barış olmuştur. Eğitim sistemi akıl ve bilimin üstünlüğüne dayanmıştır. Böylece Türk devrimlerinin temelinde pozitivism oturtulmuştur (Elçi, 2020: 2)

Pozitivism akımının tesiriyle bilim ve teknoloji doğrultusunda gelişen eğitim, bireyin yeteneklerinin topluma yapacağı en fazla katkı ve sağlayacağı maksimum fayda olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Eğitimin kişilere kazandırdığı beceriler devlet tarafından etkin olarak kullanılma yoluna gidilmiştir. Türkiye’de ulus devletin kurulması ile pozitivism; eğitimin çağdaş ve akılcı yapılması için merkezden yönetilmesi konusunda etkili olmuştur. Eğitimin merkezden yönetilmesi eğitim programları ve öğretim uygulamalarının başarılı olmasını sağlamıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra uygulanan eğitim sisteminin ana teması, gelecek kuşaklara Cumhuriyet rejimini öğretmek ve benimsetmektir. Okullarda uygulanacak müfredat milli birlik ve beraberliği pekiştirecek nitelikte hazırlanmış olup, aydın, düşünen, eleştiren, tartışan, vatanını seven öğrenciler yetiştirmek amaçlanmıştır (Aksoy & Arslantaş, 2010: 31-39).

Ulus devlet sisteminin en önemli niteliği ulus genelinde merkezi bir eğitim sisteminin uygulanmaya geçirilmesidir. Bu sebeple modernleşme ile tek tip eğitim sisteminin uygulanabilmesi için ilköğretimler düzenlenmiştir. Müslüman ve Müslüman olmayan öğrencilerin okuyacağı derslerin aynı olması sağlanmıştır (Hülür & Akça, 2005: 337). Böylece toplum içerisindeki farklılıklar giderilerek toplum, ülke çıkarları etrafında birleşilecektir. Pozitivism, Cumhuriyet’in temel ideolojisi olmuş Pozitivism sayesinde batıl inançlara karşı çıkmıştır. Güçlü bir merkezi devlet yapısının devamı için pozitivismin öngördüğü düzen içerisinde ilerlenmiştir. Pozitivist düşünce temelli yeni eğitim sistemi ve okullar sayesinde, sanayileşmenin ve bu sayede ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi, böylece çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma hedefi gerçekleşmiş olacaktır (Yılmaz, 1997: 163-164).

Sonuç

Batı’nın kendi tarihindeki değişim, gelişim, yeniden doğuş ve yeni bir dünya oluşturma hevesi eğitim sisteminin amaçlarını da değiştirmiştir. Aydınlanma Hareketi ile dogmatik düşünce sistemi terk edilmiş, düşünce sistemi metafizik anlayıştan kurtularak rasyonel temellere oturtulmuştur. Metafiziğin ve dini inançların art niyetli insanlar tarafından kendi çıkarları için kullanıldığı toplum tarafından anlaşılmıştır. Bu süreçten bilimi temel alan pozitivism sıyrılıp çıkmıştır.

Pozitivist anlayış her alan gibi eğitimi de etkilemiş, pozitivism sayesinde eğitim alanında çok önemli gelişmeler olmuştur. Pozitivistler, bu süreçte bilimsel eğitimi ön plana çıkarmış ve savunmuş, modern okulların, deneye dayalı derslerin ve uygulama esaslı müfredatlarına öğrenciler için çok daha faydalı olduğunu ortaya koymuşlardır. Baskıya dayalı, dar kalıplar içindeki eğitimin ezberden öteye geçmeyeceğini savunmuşlardır. Bu amaçla başta tıp olmak üzere birçok alanda laboratuvar deneylerinin yapıldığı modern üniversiteler kurulmuştur. Pozitivismin gelişimi biyoloji, fizik gibi fen bilimlerini etkilediği gibi sosyal bilimlerde sosyoloji, psikoloji, iletişim bilimi gibi alanları direkt ya da dolaylı olarak etkilenmiştir.

Pozitivist düşünceye göre eğitim sisteminin ana hedefi, bireyleri bilimsel bilgiyi esas alan, teolojik ve metafiziksel dogmaları kabul etmeyen kişiler olarak yetiştirmektir. Pozitivist felsefe; baskıcı, despot, uygulamalar karşısında rasyonel ilkelere dayalı eğitimi esas alır. Pozitivist felsefe eğitim sisteminin bireyin olaylara bakış açısının bilimsel olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmeli ve ona göre programlar uygulanmalıdır.

Ölçme ve değerlendirme pozitivist felsefeye göre, nesnel ölçümlere dayandırılmalıdır. Ölçüm araçlarının geçerliliği ve güvenilirliği sabit olmalıdır. Sorular bilimsel düşünme süreçlerini değerlendirebilir özellikte olmalıdır. Ölçme ve değerlendirme bilginin bireyin belleğinde hem kalıcı olup olmadığının hem de birey üzerinde davranış değişikliklerini sağlayıp sağlamadığını belirlemeye yönelik olmalıdır. Pozitivismde göre okullar tek elden merkezi otorite tarafından yönetilmelidir. Eğitim, okul ve sınıf yönetiminde ast-üst, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde objektif bir yaklaşımın olması esastır. Pozitivist düşüncenin eğitim sistemine etkileri hem uygulanan eğitim programı hem de eğitim yönetimi alanında olmuştur. Eğitim alanının bilimsel olarak gelişmesi, araştırma ve geliştirme çabalarının eğitim alanına uygulanması program boyutlu katkılardır.

Pozitivismin ortaya çıktığı dönemde Avrupa akıllı ve bilimi temel alarak gelişme gösterdiği tarihsel dönemde iken Osmanlı imparatorluğu o dönemde çöküş içerisinde ve bu çöküşü yenilenme düşüncesi ile durdurma çabası içerisindeydi. Reformlar Avrupai tarzda gerçekleştirilmeye çalışılmış ve pozitivism anlayışı Osmanlı aydınları tarafından kısa sürede kabul edilmiştir.

Pozitivism; kurulu düzeni yıkmak yerine düzen içinde ilerlemeyi amaç edinmiştir. Bu durum devletin bekası için mücadele veren aydınlar için dikkat çekici olmuştur. Batılı devletlerin üstün olmasını sağlayan şartlar Osmanlıda

da oluşturulduğu zaman Osmanlı da gelecekte Batılı ülkeler gibi gelişme gösterebilecekti. Pozitivizmin Aydınlar tarafından ön plana çıkarılmış olmasının en önemli nedeni bilimi ve akli esas almasıdır. Pozitivizm yapılmış olan kötülük üzerinde durmaz onun yerine yapılacak olan iyiliğe odaklanır, Pozitivizm Doğu ve Batı arasında inanç merkezli farklılığı ortadan kaldırmaya çalışır. Bu özelliklerinden dolayı aydınlar tarafından kabul görmüştür. Pozitivizm Osmanlı'ya Tanzimat döneminde açılan eğitim kurumları sayesinde girmiştir.

Osmanlı'da hâkim ideoloji İslam'dır. İslam dini için ilim çok önemlidir. Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin bir parçası olan medreseler, skolastik düşüncenin etkisi altında kalmış ve bilimsel çalışmaları takip edememiştir. Medreselerdeki eğitim sistemi ilmi gelişmeleri takip edemediği için çağın gerisinde kalmıştır. Medreselerde verilen eğitimin gelişmelerden uzak oluşu ve Osmanlı Devleti içerisinde gelenekçi kesim, gelişmelerin çok fazla takip edilmediği kapalı yapı içinde kalmıştı. 19. yüzyılda bu kapalı yapının tartışılabilmesi ve değiştirilebilmesi için modern bakış açısına sahip olunması gerekmiştir. Bunun için Osmanlı'da kuruluşundan bu yana gelen İslami fikirlerin yanı sıra Avrupalı tarzda fikirler de ülkede etkisini göstermeye başlamıştır. Bu durum ikili bir ilim ortaya koymuştur. İslam kültüründen gelen dini ilim anlayışı ile pozitif bilimi temel alan bilim anlayışı ülkede görülmeye başlanmıştır.

İslam ve pozitivist ilkeler aydınlar tarafından ilk etapta birleştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra aydınlar İslami ilkelerden ziyade pozitivist ilkeleri ön plana çıkararak benimsemişlerdir (Kongar, 1981, s. 48-49). Osmanlı devletinde ana tema her zaman din olmuştur. Din toplumda geleneklerin ve kültürün ortaya çıkmasında çok önemli olmuştur. Dinin toplum üzerindeki bu önemli özelliğinden dolayı laiklik kavramına ilk etapta siyasi bir mana yüklenmiş, ilerleyen süreçte ise kültürel bir anlam yüklenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda batılı ülkelerin seviyesine ulaşmak için kültür-medeniyet ayrımı üzerinden gidilmiş, kültür korunmak suretiyle, batının yakalamış olduğu medeniyet seviyesine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu anlayış çerçevesinde kültür kavramı içinde bulunan ulusa has olarak kullanılırken medeniyet kavramı tüm insanlığın gelişimi ve ilerlemesi manasında ifade edilmiştir. Süreç içerisinde aydınlar Avrupa'nın sadece maddi başarılarını ithal ederek ilerlemenin mümkün olamayacağını anlamış ve Batılı anlayışın temelini teşkil eden özelliklerin bilinmesi için mücadele vermişlerdir. Batının esasını oluşturan temel özellikleri ise; bireyin din ve devlet baskısından kurtarılması, aklın ve bilimin gelenekler karşısında ön planda tutulması, kişi haklarının üstünlüğü ve cahillik karşısında modern bilimlerin üstün olması gerektiği şeklinde özetlenebilir.

Sonuç itibarıyla aydınlar, pozitivism öğretisinin felsefi boyutuyla değil, pragmatik yani faydacı yaklaşım boyutu ile ilgilenmişlerdir. Çünkü bu dönemde hem aydınların felsefi tartışmalar yapabilecek yeterli alt yapıları yoktu hem de Osmanlı'nın bulunduğu durum itibarıyla onlara ayıracak vakit yoktu. Bu sebeplerden ötürü dönemin aydınları pozitivism bilimi temelli olan özelliklerini ilke edinmişlerdir. Batılı toplumların ilerlemesini sağlayan kurumların, Osmanlı'da da kurulmasıyla Batılı ülkelerin ulaştığı gelişmişlik düzeyinin yakalanabileceğini inanan Osmanlı aydınlarının, konulara sadece pragmatik yaklaştıkları, için pozitivism başarısız olmuş, Osmanlı'nın kötü gidişatı durdurulamamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu her ne kadar modernleşme sürecinde başarılı olamamışsa da Osmanlı aydınlarının o dönemde yapmış oldukları çalışmalar ve pozitivist felsefeyi benimsemeleri Cumhuriyet kurulduktan sonra modernleşme sağlamıştır. Osmanlı'da İttihat ve Terakki Partisinin yönetime geçmesi sonrası uygulamaya konan pozitivism, merkezden yönetim anlayışını benimsediği için, Cumhuriyet kurulduktan sonraki yönetim de merkezden yönetimi uygulanmıştır. Bunun için gerçek anlamda modernleşme Cumhuriyet Dönemi ile birlikte başlamıştır.

Osmanlı döneminde modernleşme hareketi üst ve orta sınıf ile sınırlı kalmış, daha aşağıya inememiştir. Cumhuriyet döneminde ise modernleşme hareketi seçkin zümre aracılığıyla daha alt sınıfa yayılmaya çalışılmıştır. Pozitivizmin etkisi eğitimde ve dönemin aydınlarının olaylara bakış açısına yansımıştır. Olayları akılcı ve nesnel olarak değerlendirebilen, bilimin ışığında yürüyen devlet yönetebilecek, eğitilmiş ve donanımlı kişilerin yetiştirilebilmesi pozitivism sağlayacağı faydalar olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen yeniliklerin "çağdaş uygarlık düzeyine erişmek" mantığı ile ortaya konulması eğitim sisteminin hem pozitivist felsefe esas alınarak yapılacağını hem de eğitimin toplumun olumlu şekilde dönüşümünde kullanılacağını göstergesi olmuştur. Yeni dönemde uygulanmaya çalışılan eğitim düzeni Cumhuriyet ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet rejimi eğitimin ülkeyi ekonomik yönden geliştirebilecek anlayışı sağlayacak ideolojilere yön vermiştir. Pozitivist düşünce anlayışına dayanan yeni eğitim sistemi ile sanayileşmeyi ve bu sayede ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

Cumhuriyet yönetimi geliştirilen ve uygulamaya geçirilen pozitivist eğitim sistemi ve eğitim kurumları ile sanayileşmeyi, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek istemiştir. Bilimin esas alınarak, millî, merkezi, çağdaş bir eğitim sisteminin oluşturulması planlanmıştır. Bunu sağlayabilmek için ulusal devlet ve onun amaçlarını gerçekleştirebilecek bir düşünce sisteminin kabul edilmesine ihtiyaç olup toplumun eğitilmesi, dinin devlet kontrolü altına alınması ve kültürel dönüşümün gerçekleşmesi gerekmiştir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra gerçekleştirilen harf ve dil devrimi ile modernleşme anlamında çok önemli bir başarı elde edilmiştir. Ülke genelinde açılan Millet Mektepleri sayesinde eğitimin tüm vatandaşlara ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu süreçte yapılan üniversite reformu ile eğitimin oturtulacağı çağdaş ve demokratik zemin belirlenmiştir. Laik düşünce sisteminin uluslararası dünya görüşünü ülke içinde de hâkim duruma getirebilmek tüm alanlarda yapılan değişim, gelişim çalışmaları ve yapılan mücadeleler devrimin parçalarını oluşturmuştur.

Atatürk bilime verdiği önem nedeniyle pozitivistlikten etkilenmiştir. Atatürk gelişim ve kalkınmanın bilim sayesinde yakalanabileceğine inanmaktaydı bunun için eğitime çok önem verirdi. Atatürk ülkenin sorunlarına çağdaş ve modern bakış açısıyla yaklaşabilecek, bilimi esas alarak karşılaştığı sorunları çözecek eğitilmiş bireylere ihtiyaç duyuyordu. Hiçbir sınıf, ırk ya da cinsiyet ayrım gözetmeden tüm ülkeyi kapsayacak şekilde, modern bir temel eğitim verilmesi şarttı. Bu durum sağlanabildiği takdirde ancak bu çağda ayakta kalınabilirdi. Atatürk "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir" söylemiyle Cumhuriyetin pozitivist yönünü dile getirmiştir.

Pozitivizm düşüncesi sadece Cumhuriyetin kuruluş döneminde etkili olmamış, günümüzün dünya görüşünü, toplumsal ve bireysel kültürel bakış açısını da etkilemiştir. Bu bağlamda günümüzün eğitiminde, kültüründe, biliminde, sanatında, teknolojik başarılarında, özetle düşünce biçiminde pozitivist düşünce sisteminin etkileri fazlasıyla görülmektedir.

Kaynaklar

- Aksoy, N., Arslantaş A. (2010). Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet. TÛBAR, XXVIII, 31-39.
- Alp, A. (2017). Sosyal Bilimlerde Değer Yargısı Üzerine Tartışmalar. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(43), 423-437.
- Altınkaş, E. (2011). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları, 14, 114-132.
- Arslan, A. (2002). Felsefeye Giriş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslan, H. (1992). Epistemik cemaat. İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- Aybars, E. (2006). Atatürkçülük ve Modernleşme. İzmir: Zeus Yay.
- Aydoğan, İ. (2018). Örgüt ve Yönetim Kuramları. (ed.) N. Can. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi içinde (s. 2-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Aytaç, G. (2003). Genel Edebiyat Bilimi. İstanbul: Say Yay.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37(2), 61-82.
- Balkız, B. (2015). Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji. Mediterranean Journal of Humanities, 2, 123-149.
- Ballıkaya, C. (2015). Pozitivizm: Tarihsel Sürec İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 33, 87-106.
- Basgil, A. F. (1983). Din ve Laiklik. İstanbul: Yağmur Yay.
- Berkes, N. (2016). Türkiye'de Çağdaşlaşma İstanbul: Yapı Kredi.
- Capra, F. (1992). Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası. (çev) Mustafa Armağan. İstanbul: İnsan Yay.
- Cevizci A. (2003). Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yay.
- Cevizci, A. (2010). Eğitim sözlüğü. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Chance, P. L. (2013). Introduction to educational leadership and organizational behavior: Theory into practice (2 ed.). New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Conner, C. D. (2012). Halkın Bilim Tarihi: Madenciler, Ebeler ve "Basit Tamirciler". (çev) Z. Ç. Kanburoğlu). Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Cornforth, M. (2006). Pozitivizme ve Pragmatizme Karşı Felsefeyi Savunmak. (çev). Tonguç Ok. İstanbul: Evrensel Basım Yay.
- Dikeçligil, F. B. (2017). Ontolojiyi hatırlamak: Sosyolojide Yöntem Sorunu. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Elçi, H. (2020) Pozitivizmin Türk Devrimine Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertürk, R. (2005). Pozitivizm Üzerine. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 11, 1-6.
- Fenni, İ. (1941). Lugatçe-i Felsefe. İstanbul: Matba-i Amire.
- Fırat, N. Ş. (2006). Pozitivist yaklaşımın eğitim yönetimi alanına yansımaları: Alana getirdiği katkı ve sınırlılıkları. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 40-51.
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2017). Sosyoloji. (çev) M. Şenol. İstanbul: Kırmızı Yay.
- Gökberk, M. (1990). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Grünberg, T. (2019). Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Hançerlioğlu, O. (1978). Felsefe Ansiklopedisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hülür, H. & Akça, G. (2005). İmparatorluktan Cumhuriyete Toplum ve Ekonominin Dönüşümü Ve Merkezileşmenin Dinamikleri. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 17, 311-341.
- Işın E. (1985). "Osmanlı Materyalizmi". Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi (Cilt 2) 363-382, İstanbul: İletişim Yay.
- İnal, K. (2008) Eğitim ve İdeoloji, İstanbul: Kalkedon Yay.
- Kabakçı, E. (2014). Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmet Rıza'nın "pozitivizm'i, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 28, 27-58.
- Kabakçı, T. E. (2011). Pozitivizmin Türkiye'ye girişi ve Türk sosyolojisine etkisi. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 6 (11), 41-60.
- Kale, N. (2009). Felsefiyat. Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Karaca, N. (2015). Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi Ankara: Anı Yay.
- Karagözoğlu, G. (1985). Atatürk'ün Eğitim Savaşı. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 4, 193-213.
- Kızılcılık, S. (1996). Pozitivizm ve eleştiricileri: Sosyolojinin pozitivist kimliği üzerine. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Kızılcılık, S. (2013). Frankfurt Okulu. Ankara: Anı Yay.
- Kongar, E. (1981). Auguste Comte ve Mustafa Kemal Atatürk. Türk Dili Dergisi, 353, 744-752.
- Korkmaz, U. (2012). Pozitivizmin Türk Sosyolojisinin Kuruluş Sürecindeki Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korlaelçi, M. (2002). Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi. Ankara: Kadim Yay.
- Mardin, Ş. (1996). Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908. İstanbul: İletişim Yay.
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber. (çev.) S. Turan. Ankara: Nobel Yay.
- Özden, Y. (2013). Eğitimde yeni değerler. Ankara: Pegem Akademi.
- Özkan, K. (2014). Türk Modernleşmesinin de Pozitivizmin Bilim Algısı. Belgi, 7, 923-951.
- Özlem, D. (2007). Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset, Türkiye'de Modernleşme ve Siyaset. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce "Modernleşme ve Batıcılık" içinde (s.452-464). İstanbul: İletişim Yay.
- Söğütlü, İ. (2001). Türk Modernleşmesinin Epistemolojik Arkaplanı. Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 1-9.
- Sönmez, V. (2010). Auguste Comte (1798-1857), Pozitivizm (Olguculuk). Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 3(3), 161-163.
- Swingewood, A. (2014). Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi. (çev.) O. Akinhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şimşek, H. (1997). 21. Yüzyılın Eşiğinde Paradigmalar Savaşı ve Kaostaki Türkiye. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Şimşek, U., Küçük, B., & Topkaya, Y. (2012). Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının ideolojik temelleri. Electronic Turkish Studies, 7(4), 2809-2823.
- Tandoğan, H. S. (2018). Osmanlı Modernleşmesinde Belirleyici Bir Anlayış Olarak Pozitivizm. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Tekel, S. (1999). Bilim Tarihine Giriş. Ankara: Nobel Yay.
- Toprakçı, E. (2005). Eğitimin bilimsel temelleri. Eğitim üzerine. (ed.) E. Toprakçı. Ankara: Ütopya Yay.
- Tozlu, N. (2015). Bilim ve hayat. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Tunç, B. (2014). Eğitimin tarihsel gelişimi ve 21. yüzyılda eğitim biliminde yönelimler. (ed.) H. B. Memduhoğlu & K. Yılmaz. Eğitim bilimine giriş içinde (s. 173-196). Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, S. (2010). John Dewey's report of 1924 and his recommendations on the Turkish educational system revisited. History of Education, 29 (6), 543-555.
- Ural, Ş. (2006). Pozitivist Felsefe. İstanbul: Say Yay.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yay.

Yılmaz, M. (1997). Sistemci Yaklaşımın Felsefe ve Eğitim Görüşleri Açısından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yazar Katkıları: (Tek Yazar) Fikir-; Tasarım-; Denetleme-; Kaynaklar-; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; Analiz ve/veya Yorum-; Literatür Taraması-; Yazıyı Yazan-; Eleştirel İnceleme- Tek Yazar.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek olmadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: (Sole Author) Concept -; Design-; Supervision-; Resources-; Data Collection and/or Processing-; Analysis and/or Interpretation-; Literature Search-; Writing Manuscript-; Critical Review-; Other-

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.